

МОДЕРНІЗАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ

Осецький В.Л.

У статті досліджуються теоретичні питання технологічної модернізації регіональної економіки й формування в Україні інноваційної системи.

Ключові слова: модернізація, регіональна економіка, інноваційно-інвестиційна модель, національна інноваційна система.

Забезпечення модернізації регіональної економіки на основі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку істотно актуалізує наукові дослідження змісту, чинників, складових антикризового механізму регіонального розвитку економіки. «Вибух цікавості» до зазначеної теми зумовлений не якимись явищними діями, а глибокими якісними змінами економіки на всіх її рівнях, викликаних інноваціями. Інновація в перекладі з французької – нововведення, а якщо філософськи – свідомо здійснене якісне перетворення. Інновації – фундаментальна константа сучасності. І не просто константа, а вимушена константа, як стверджу Є.Ю Осипов, від якої світу, мабуть, вже немає куди подітися [6]. Творча складова чинника розвитку матеріального виробництва перетворюється в його обов'язкову умову. Як наслідок, розробка і втілення інновацій є центральним (з точки зору ефективного функціонування і розвитку національної та регіональної економіки) і безперервним процесом, що дозволяє по-новому подивитися на процес відтворення економічної системи. Якщо на індустріальній стадії розвитку економіки він являє собою процес безперервного відтворення виробництва і розподілення продукту, то в умовах постіндустріальної економіки, на наш погляд, він трансформується в безперервно відтворювальний інноваційний процес. Найважливішим активом постіндустріальної економіки є, таким чином, не матеріальні зримі ресурси – товари, сировина, робоча сила, обладнання, а дещо незримі – інтелект, інформація, знання [2], тому метою статті обрано конкретизацію сучасних підходів до проблеми модернізації регіональних систем на підставі розвитку інноваційно-інвестиційних процесів.

За висловом колишнього міністра фінансів США Л. Саммерса, відбувається «зрушення від економіки, що ґрунтується на виробництві товарів матеріального характеру, до економіки, що ґрунтується на виробництві та застосуванні знань» [8, с. 35]. Цей процес добре помітний на зміні структури інвестування. Інвестиції сьогодні здійснюються більшою мірою в нові концепції і засоби їх створення. Ці радикальні зміни свідчать про суттєві трансформації уявлень про роль і місце інноваційної діяльності в суспільному розвитку і висувають в перелік першочергових завдань надання цій діяльності організованості та системності. Системне бачення інноваційної діяльності дозволяє найбільш повно досліджувати інноваційні процеси і на цій основі встановлювати основні закони і закономірності їх розвитку. Як наслідок, в науковий обіг вводиться поняття „інноваційна система”, якій об'єктивно притаманні наступні якості:

- цілісність або синергетичність, що виявляється в наявності нових специфічних або інтегральних якостей системи, які не є сумою або комбінацією якостей окремих елементів;
- емергентність або зв'язок із середовищем існування – сукупністю факторів, що впливають на систему або зазнають її впливу;
- ієрархічність, що забезпечує на будь-яких вертикальних і горизонтальних рівнях взаємозв'язок між елементами, етапами і стадіями інноваційного процесу;
- адаптивність або пристосованість до змін внутрішнього і зовнішнього середовища;
- керованість, що означає ціленаправленість і організованість функціонування системи, упорядкування інформаційних і матеріальних потоків, регулярність і синхронність виконання функцій тощо;
- оптимальність як можливість системи найкращим чином реалізовувати покладені на неї завдання і функції.

Концептуально ідея про необхідність формування інноваційних систем на національному рівні

(НІС) оформилася на початку 80-х років [1]. До теперішнього часу не склалося єдиного підходу до визначення поняття НІС і методології її формування. В цілому множина варіантів трактувань поняття НІС і складу елементів, що до неї входять, з нашої точки зору, пояснюється об'єктивними особливостями країни і розбіжностями в теоретичних уявленнях про сутність інноваційної діяльності та її місця в соціально-економічній системі.

Із низки формальних визначень НІС слід виділити сформульоване К. Фріманом [7]. На його думку, національна інноваційна система може розглядатися як сукупність інститутів, які відносяться до приватного" державного сектору, які індивідуально у взаємозв'язку зумовлюють розвиток і розповсюдження нових технологій в межах конкретної держави. Ключовими моментами формування ефективної інноваційної системи при цьому автор виділяє національну науково-технічну політику, накопичений у даній галузі ресурсний потенціал, об'єднання зусиль і пристосування або втілення одержаних результатів (в оригіналі – Science Policy, Research, Vnit, Sussex).

Цікавим є також погляд на інноваційну систему як концептуальний підхід до формування основ постіндустріальної економіки, в якій на зміну одностороннім причинно-наслідковим зв'язкам, що ведуть від НІОКР до практичної реалізації нововведень, приходить взаємодія на основі прямих і зворотних зв'язків інноваційної сфери з усіма галузями життєдіяльності суспільства [1].

На практиці НІС різних країн суттєво різняться одна від одної не тільки за змістом, а й за цільовою спрямованістю. Наприклад, Франція вбачає основне завдання НІС у створенні додаткових робочих місць, а Німеччина – у розвитку прогресивних технологій.

Ефективна національна інноваційна система має відповідати характеру суспільно-економічних відносин і рівню розвитку виробничих відносин країни, на території якої вона функціонує. З цього логічно випливає, що НІС повинна формуватися індивідуально для кожної країни, однак в кожному конкретному випадку можуть бути використані позитивно зарекомендовані підходи. Так, основними елементами інноваційної системи, незалежно від національної приналежності, є підсистеми макроекономічної політики, законодавства, генерації й розповсюдження знань, освіти, виробництва, ринку та інфраструктурна складова.

При цьому основу НІС становить підсистема генерації і розповсюдження знань, суб'єктами якої виступають взаємодіючі між собою підприємства і організації, які виконують фундаментальні дослідження та прикладні розробки. Однак, винахідницька активність, необхідна для створення нових знань – це тільки один з аспектів інноваційної діяльності. Інноваційні підприємства використовують розробки й інших фірм чи інститутів, адаптує їх для своїх цілей, що також вважається інновацією. Фірми часто відслідковують ідеї і технічну інформацію за зовнішніми інформаційними джерелами і в подальшому надають їм інноваційного розвитку або самостійно, або в кооперації.

Визначення „національна” в економічній літературі однозначно трактується як „державна” інноваційна система. Однак, у багатьох країнах існує адміністративний поділ на регіони. В цьому випадку термін „національна” втрачає своє первісне значення. Тут звертають на себе увагу такі обставини:

- незважаючи на те, що соціально-економічний розвиток окремих регіонів може суттєво різнитися, до них у межах держави можливо застосовувати єдині економічні підходи;
- у разі високої диференціації соціально-економічного розвитку регіонів до кожного з них застосовується також індивідуальний підхід, який повинен бути сформований на рівні держави з участю адміністрацій зацікавлених регіонів.

Таким чином, для країн з регіональним поділом при побудові НІС і виборі напрямів їх розвитку необхідно враховувати як загальні принципові підходи, так і індивідуальні особливості регіонів [3].

Оцінюючи результати функціонування НІС у багатьох країнах Європи, важливо вказати, що в цілому відбувається все більше осмислення з боку державних органів управління ролі інновацій як важливішого інструмента економічного розвитку, посилюється системний підхід до інновацій, акцентується увага на освіті та розповсюдженні знань. Спостерігається позитивний вплив інновацій і на економічний розвиток регіонів, у тому числі за рахунок посилення регіональної інтеграції всередині країни. При побудові НІС на чільне місце ставиться кластерний підхід, спрямований не тільки на пошук нових областей інноваційної діяльності, скільки на посилення взаємодії галузевих і регіо-

нальних аспектів, що сприяє концентрації інноваційних підприємств, які А. Маршалл назвав „індустріальні райони” (industrial districts). На основі даної концепції сформувалася сучасна концепція кластерів, прикладами яких є деякі регіони Північної Італії. Серед сучасних економічних точок зору на інноваційний розвиток окремих територій переважає так званий „середовищний підхід”, згідно з яким визначальним для успіху певного просторового обмеженого утворення є ефект мережі, що досягається на основі тісних зв'язків між різного роду інституціями, секторами, суб'єктами. Особлива увага при цьому акцентується на розвитку мереж поширення знань, існування загального знання як такого [5, с. 68].

У світовій практиці відомо безліч форм організації інноваційних процесів на певній території – від бізнес-інкубаторів до технологічних парків, технополісів, технологічних зон і т.д., сукупність яких є дуже неоднорідною. Для позначення сукупності таких структур застосовують різні поняття: „техніко-впроваджувальна вільна економічна зона (ВЕЗ)”, „науково-технічна, технологічна ВЕЗ”, „зона розвитку високої та нової технології” тощо. Традиційно науково-технічну зону визначають як високотехнологічний виробничий комплекс, в якому створені необхідні умови для впровадження новітніх наукових розробок. Але при цьому вказують на вузькість мети зазначеного утворення й ігнорують соціальний та інші ефекти їх функціонування, а також на певну відірваність від економічного простору регіону та країни [4].

Як свідчить аналіз, сучасні економічні фірми є не тільки основними продуцентами інновацій, але і формують фінансову базу регіонального інноваційного процесу.

Велике значення для регіонального рівня має наявність відповідної інфраструктури, за допомогою якої здійснюється фінансова, інформаційна, консалтингова, маркетингова та інші види підтримки інноваційних процесів. Вона включає в себе, як правило, університети та інші наукові установи, підприємства, дослідні центри, органи регіонального управління, фінансові інститути, що дозволяє створити взаємопов'язану сукупність відносин у системі: освіта – наукові дослідження й розробки – промислове виробництво – ринок. Вирішення зазначеної проблеми, вважає А. Філіпченко [6, с.262], лежить у площині радикального реформування міжбюджетних відносин на основі фіскальної децентралізації, надання більшій автономії регіональному самоврядуванню.

Така реформа має бути спрямована на збільшення доходів регіональних бюджетів шляхом перерозподілу фінансових ресурсів, посилення фіскальних повноважень регіонального управління. Децентралізація підвищить рівень відповідальності регіональної влади, дозволить ефективніше використовувати ресурси інноваційного розвитку.

Такі фінансові інструменти, як гранти, позики, акціонерний капітал і непряма підтримка є базовими елементами регіонального фінансового ланцюжка вартості (аналог глобального ланцюжка вартості).

Кожний регіональний інноваційний проект або компанія, що його реалізує, потребує специфічного рішення, що залежить від індивідуальних зростаючих потреб і відповідної стадії інновацій [6].

Формування таких підходів, на наше переконання, стало можливим завдяки початковому створенню національних інноваційних систем, що спираються на відповідну державну політику і законодавство і забезпечують регіональний розвиток економіки на інноваційній основі за рахунок підвищення ефективності використання наявного технологічного потенціалу й інтелектуального капіталу.

Масштаби обороту інтелектуального капіталу є одним із важливих критеріїв нарощування інноваційного потенціалу країни, а також регіональної економіки. Інноваційний потенціал (innovatogu potential) – сукупність різних видів ресурсів, необхідних для здійснення інноваційної діяльності, включаючи: науково-дослідні, проектно-конструкторські праці; технологічні організації; експериментальні виробництва; дослідні полігони; навчальні заклади; персонал організацій. Такий підхід в області управління інноваціями й інтелектуальною власністю повинен реалізовуватися на всіх рівнях державного управління.

ВИСНОВКИ

Перехід економіки на інноваційний шлях розвитку потребує від регіонів особливої уваги до пошуку і використання внутрішніх резервів розвитку на основі наявного наукового й інтелектуального потенціалу, удосконалення системи управління господарюючими суб'єктами, використання високотехнологій для випуску конкурентоспроможної продукції. Дослідженню цих процесів присвячено багато праць зарубіжних і вітчизняних авторів. Схеми державної підтримки створення і становлення високотехнологічних регіональних підприємств реалізуються, зокрема, через державні інвестиції у венчурні фонди, податкові пільги, прискорену амортизацію.

В Україні після фінансової кризи всіх сегментів науково-технічної сфери почалося поступове формування нових, переважно ринкових форм інноваційної діяльності. Однак, сучасний стан НІС України все ще характеризується вагомими структурними дисбалансами, непослідовністю державної політики, відносно низькою інноваційною активністю підприємницького сектору.

За наявності практично всіх типових елементів НІС України принципово різниться дуже високою часткою державного сектору, поступовим формуванням великих наукоємних корпорацій, відносно слабим розвитком малого інноваційного бізнесу, а також фондового ринку і венчурного капіталу як джерел фінансування інноваційних проектів.

Адаптація інноваційної системи України проявляється перш за все у зміні моделей інноваційної діяльності регіонів. Новий інноваційний бізнес і держава орієнтуються на перевірені світовою практикою інноваційні моделі, що функціонують у ринкових умовах. Про це свідчить застосування принципів конкурентного фінансування досліджень, поява нових форм організаційної та економічної підтримки інноваційного бізнесу, поетапне формування системи податкового стимулювання науки та інновацій, законодавче забезпечення прав інтелектуальної власності, формування нових інноваційних підприємств, здатних створювати комерційно привабливі інноваційні проекти. Таким чином, мета модернізації економіки – формування збалансованого регіонального інноваційного сектору й ефективної інноваційної системи, забезпечуючи технологічну модернізацію економіки та підвищення її конкурентоспроможності на основі передових технологій і перетворення наукового потенціалу в один з основних ресурсів стійкого економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова Е.Н. Современные тенденции развития инновационных систем. / Е.Н. Александрова, А.В. Брижань // Современные направления теоретических и практических исследований. — Одесса, 2006. — 247 с.
2. Вайнштейн Г. От новых технологий к новой экономике. / Г. Вайнштейн // Мировая экономика и международные отношения. — 2002. — №10. — С. 56-67.
3. Иванов В.В. Территории высокой концентрации научно-технического потенциала в странах ЕС. / В.В. Иванов, Б.И. Петров, К.И. Плетнев. — М., 2001. — 432 с.
4. Минакер П. Трансформация региональной экономической политики. / П. Минакер // Проблемы теории и практики управления. — 2001. — № 2. — С. 85-88.
5. Трофимова В.В. Регіональні інноваційні комплекси в глобальній економіці: моногр. / В.В. Трофимова. — Сімферополь: ВіТроПрінт, 2009. — 260 с.
6. Экономическая теория в XXI веке — 7(14) : Инновационная экономика / под ред. Ю.М. Осипова, И.В. Шевченко, Л.Н. Дробышевской, Е.С. Зотовой. — М.: Краснодар, 2008. — 537 с.
7. Freeman C. Technology Policy and Economic Performance. / C. Freeman. — L, 1987.
8. The Atlantic Monthly. — 2001. — №1.